

Luonnonvara- ja
biotalouden
tutkimus 102/2020

Tenojoen vesistöalueen lohisaaliit Suomessa 1973–2016

Osa I, Kalastusoikeutta perineiden ulkopaikkakuntalaisten kalastus
Teno-Inarijoessa 1983–2016

Maija Länsman

Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 102/2020

Tenojoen vesistöalueen lohisaaliit Suomessa 1973–2016

Osa I, Kalastusoikeutta perineiden ulkopaikkakuntalaisten kalastus
Teno-Inarijoessa 1983–2016

Maija Länsman

Viittausohje:

Länsman, M. 2020. Tenojoen vesistöalueen lohisaaliit Suomessa 1973–2016 : Osa I, Kalastusoikeutta perineiden ulkopaikkakuntalaisten kalastus Teno-Inarijoessa 1983–2016. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 102/2020. Luonnonvarakeskus. Helsinki. 17 s.

ISBN 978-952-380-121-9 (Painettu)

ISBN 978-952-380-122-6 (Verkkajulkaisu)

ISSN 2342-7647 (Painettu)

ISSN 2342-7639 (Verkkajulkaisu)

URN <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-122-6>

Copyright: Luonnonvarakeskus (Luke)

Kirjoittaja: Maija Länsman

Julkaisija ja kustantaja: Luonnonvarakeskus (Luke), Helsinki 2020

Julkaisuvuosi: 2020

Kannen kuva: Eero Niemelä

Painopaikka ja julkaisumyynti: PunaMusta Oy, <http://luke.juvenesprint.fi>

Tiivistelmä

Maija Länsman

Luonnonvarakeskus, Utsjoen koetoiminta-asema

Ulkopaikkakuntalaiset perintökalastajat olivat Teno-Inarijoen lohenkalastajien pienin erityisryhmä, mistä syystä heidän kalastustaan ei ole aiemmin erikseen julkaistu. Vuosina 1983–2016 perinnöksi kalastusoikeuden saaneita, luvan lunastaneita ulkopaikkakuntalaisia oli noin 55 henkilöä. Vuosina 1983–1989, jolloin säädösten määräämien verkko- ja patopyyntitapojen lisäksi lohta kalastettiin vavalla, kalastajia oli keskimäärin 140. Kun vuonna 1990 selkiytettiin Tenojoen kiinteistösidonnaista kalastusoikeutta (vain verkkopyyntimuodot), kiinteistön saantomuotoa (perintö) ja perintökaarta (suora perintö), kalastajien määrä pieneni. 2000-luvulla noin 30 perillistä lunasti kalastusluvan.

Saalistiedustelut tehtiin pääasiassa postitiedusteluina kaikille luvanlunastaneille, vaikka todennäköisesti osa 1980-luvun kalastusluvista oli ostettu vain ”varalta”. Vuoteen 2000 asti kalastajien vastausaktiivisuus saalistiedusteluihin oli noin 45 % ja 2000-luvulla noin 83 %. Saalisarviointi, joka perustui lupamääriin, johti alkuvuosina lohisaaliin yliarviointiin. 2000-luvulla saalistilastointia parannettiin selvittämällä tarkemmin myös osallisuutta yhteispyyntiin paikkakuntalaisten kanssa.

Saaliit arvioitiin pyyntitapakohtaisesti, vapapyynti mukaanlukien. Ennen vuotta 2000 perintöoikeudella kalastaneiden verkkopyyntien osuus tilastoidusta lohisaaliistaan oli noin 55 %. Vuosina 2000–2016 ulkopaikkakuntalaiset perilliset saivat vuosittain noin 810 kiloa lohta eri verkkopyyntimenetelmillä ja vapasaaliita ilmoitettiin vain satunnaisesti. Perintöoikeudella kalastaneiden lohisaalisurannassa ei havaittu samanlaista hyvien ja huonojen lohivuosien vaihtelua kuin paikallisten verkkopyyntäjien saaliissa. Suurimmat saaliit, yli 1 500 kiloa, tilastoitiin vuosilta 2014 ja 2015. Vastaavia saalismääriä arvioitiin vuosille 1986–1989, mutta tuolloin arviointiin liittyi huomattavaa epävarmuutta.

Ennen 2000-lukua perintöoikeudella kalastaneiden lohisaaliita ilmoitettiin hajanaisesti eri kalastusalueille. Myöhemmin, vaikka saaliit olivat pieniä, voitiin arvioida, että Outakosken alueella kalastettiin useimmiten seisovilla lohiverkoilla. Utsjoen kirkonkylän alueella suosittiin kulkutusta. Vetsikossa ja Nuorgamissa lohta saatiin kulkuttamalla ja seisovilla lohiverkoilla. Inarijoessa kalasti vuosittain tunnollisesti muutamia henkilöitä, enimmäkseen perinteen velvoittamana kuin saalista tavoitellen. Perintöoikeudella kalastaneiden pyyntitapakohtaisia lohisaaliita tarkastellaan myös paikkakuntalaisten lohisaalista käsittelevässä osaraportissa (IV), koska verkkopyyntejä harjoitettiin yhdessä.

Alkuvuosina, kun kalastajat soutivat lohta, se koettiin 80 %:sesti virkistyksellisenä. Vuosina 1995–2014 perintöoikeudella kalastaneiden lohenkalastuksen luonne muuttui kotitarvekalastukseksi, kun pyyntiin sitoutti myös pyydyshuolto. Verkkopyynti oli kuitenkin useiden kalastajien mielestä tärkeä vuotuinen perinne ja kulttuuriteko, vaikka se vaati ikääntyviltä kalastajilta huomattavaa panostusta.

Teno-Inarijoen perintöoikeudellisten lohenkalastukseen vaikutti monta eri osatekijää, kuten säädöskäytännöt, tapakulttuurimuutokset, kalastajien määrät ja ikärakenteet, joten vuosittain tilastoitu lohisaalis oli vain ”paras mahdollinen käytettävissä olevilla tiedoilla arvioitu lohimäärä.”

Lohisaalisraporttia rahoittivat erillishankkeina maa- ja metsätalousministeriö ja Maanmittauslaitos.

Asiasanat: kalastajat, lohi, peritty kalastusoikeus, pyyntitavat, saalistiedustelut, Teno-Inarijoki

Sisällys

1. Ulkopaikalliset ”perilliset” erillisenä kalastajaryhmänä.....	5
1.1. Lainsäädännön taustoja	5
1.2. Peritty oikeus – verkkopyynteihin vai omaan pyyntikulttuuriin?	6
2. Saalisarvioinnin perusteina luvat ja tiedustelut	7
2.1. Kalastusluvut	7
2.2. Saalistiedustelut.....	8
2.3. Lohisaaliin arviointi.....	8
3. Lohisaalis	11
3.1. Vapasaaliista säädösten mukaiseen verkkopyyntisaaliiseen	11
3.2. Lohisaaliit kalastusalueittain.....	12
4. Lohenkalastuksen luonne ja merkitys	14
5. Perillisten oheisoikeuksia lohenkalastuksessa	16
Kiitokset.....	16
Viitteet.....	17

1. Ulkopaikalliset ”perilliset” erillisenä kalastajaryhmänä

1.1. Lainsäädännön taustoja

Tenojoen uudistetussa kalastussäännössä (v. 1979) jaettiin Teno-Inarijoen kalastajat kolmeen ryhmään:

- kalastajat, joilla on kalastusoikeus ja jotka asuvat vakinaisesti jokilaaksoissa
- kalastajat, joilla ei ole kalastusoikeutta ja jotka asuvat vakinaisesti jokilaaksoissa
- **muut kalastajat**

”Muiden kalastajien” määrittely tarkennettiin seuraavalla tavalla: ”viimeksi mainittuun ryhmään kuuluvat siis paitsi muualta tulevat urheilukalastajat myös jokilaaksoissa maa-alueita ja erämajoja omistavat kalastajat, jotka kuitenkin eivät asu vakinaisesti kysymyksessä olevissa jokilaaksoissa”.

Aiemman käytännön mukaan paikkakunnalla syntyneet, asuneet ja muualle muuttaneet kalastusoikeudellisten perheiden perheenjäsenet saattoivat kalastaa paikkakuntalaisen tavoin Tenojokivarressa käydessään. Tenojoen kalastajien uusi ryhmittely tarkoitti sitä, että Utsjoelta muualle muuttaneet, kalastusosakkuutta omistavat henkilöt saivat kalastaa vain ulkopaikkakuntalaisen vapakalastajan (”urheilukalastajan”) tavoin ja maksaa siitä 40 markkaa vuorokaudessa.

Määritelmä ulkopaikkakuntalaisten vapakalastajien ryhmän määrittelystä herätti niin voimakasta kritiikkiä Suomen puolella, että kalastussääntöä edelleen tarkistettaessa (v. 1983) ”muut kalastajat”-ryhmä jaettiin kahdeksi erilliseksi kalastajatyypiksi. Muutos koski vain Suomen puoleista kalastajaluokittelua. Uusi, urheilukalastajasta poikkeava kalastajaryhmä identifioitiin seuraavasti:

- *kalastukseen on oikeutettu henkilö, joka on perintönä saanut kalastusoikeuden jokilaaksoissa vakinaisesti asuvalta henkilöltä. Ko. henkilöllä on asuinpaikasta riippumatta oikeus käyttää lohen (+meritaimenen ja meriraudun) kalastuksessa potku- ja rysäpatoa, kulkutusverkkoa ja tavallista seisovaa verkkoa*

Uusi säädös oli selkeä, mutta tulkinta oli kirjavaa. Esimerkiksi paikallislupien myyntitilanteessa ei ollut mahdollista tarkistaa ulkopaikkakuntalaisen henkilön omistusta kalastusoikeudelliseen kiinteistöön tai selvittää kiinteistön saantomuotoa (”peritty”) muista mahdollisista saantotavoista (ennakkoperintö, kauppa, lahja). Kalastuslupien myynnin yhteydessä saatettiin kyseenalaistaa perittyä kalastusoikeutta vain tilanteissa, joissa perittävä oli vielä elossa. Monissa tapauksissa perillisen kotitila, kiinteistö oli myös jakamaton, perikunnan yhteisesti omistama.

Kiinteistön osakkuuden määrällä ei ollut merkitystä, joten kaikilla perillisillä oli yhtä suuret mahdollisuudet saada pato- ja verkkopyynteihin oikeuttava edullinen kausilupa. Vuonna 1989 Tenojoen kalastussääntöä tarkennettiin ulkopaikkakuntalaisten perillisten osalta siten, että kalastustavaksi lisättiin nuottapyynti.

1.2. Peritty oikeus – verkkopyynteihin vai omaan pyyntikulttuuriin?

Vuoden 1989 kalastussäännössä täsmennettiin, ettei kiinteistökohtaiseen kalastusoikeuteen millään saantomuodolla kuulunut vapapyynti. Norjalaisten sääntöneuvottelijoiden mielestä vapapyyntiä ei voitu sisällyttää kiinteistökohtaiseen kalastusoikeuteen, koska Norjassa vastaava ”Laksebrev” kalastusoikeus -käsite sisälsi vain lohen erilaiset verkkopyyntitavat.

Vanhoissa säädösteksteissä Tenojoen yleisimmän vapakalastustavan, lohensoudun katsottiin olevan vanhojen talojen, kiinteistöjen kalastusoikeudesta riippumaton, koska sitä harjoitettiin rajajokialueella valtakunnan rajaa huomioimatta. Säädöksissä vapakalastus oli määritelty ostetuksi kalastusmahdollisuudeksi, paikallisille kalastajille edullisilla kausiluvilla ja ulkopaikallisille kalastusmatkailijoille vuorokausiluvilla. Tavallaan vapalupien lunastaminen mahdollisti ja virallisti myös Suomen ja Norjan valtioiden välisen rajanylityksen.

Ulkopaikkakuntalaisten, perinnöksi kalastusoikeuden saaneiden lohenkalastus painottui 1980-luvulla säännöstä poikkeavaan vapakalastukseen, mitä selittää osaltaan selkeän tiedottamisen puute. Osa ko. kalastuslupan lunastajista arvioi, että heille henkilökohtaisesti perinteisin pyyntitapa oli nimenomaan vapakalastusta, lohensoutua, vaikka kalastussäädösten mukaisia perinteisiä pyydyksiä olivat pato- ja verkkopyydykset. Säädös sallituista kalastustavoista selkiytyi hitaasti, vasta 2000-luvulla ilmoitetut lohisaaliit olivat pääasiassa verkkopyynneistä.

Suurimmat muutokset ulkopaikkakuntalaisten kiinteistönomistajien Teno-Inarijoen lohenkalastukseen tehtiin Tenojoen uudessa kalastussopimuksessa vuonna 2017. Kalastussopimuksen mukaan kaikilla ulkopaikkakuntalaisilla kalastusoikeudellisilla kalastajilla, kiinteistön saannosta riippumatta, oli erityisoikeus kalastaa Teno-Inarijoessa. Sallituksi pyyntitavaksi määritettiin vain vapakalastus. Kalastajan kalastusoikeuden määrä, vapakalastusvuorokaudet suhteutettiin kiinteistön osakkuuslukuun. Ulkopaikkakuntalaisten osakkaiden vuosittaiset kalastusvuorokaudet Teno-Inarijoen vapakalastukseen kiintiöitiin (enintään noin 3 600 vrk) koko kalastuskaudelle ja lohensoutu oli mahdollista myös Norjan puoleisella vesialueella.

Aiemmin julkaistuissa tilastoissa perinnöksi kalastusoikeuden saaneiden ulkopaikkakuntalaisten kalastajien lohisaalis on koostettu kalastajaryhmäkohtaisena kokonaisuutena. Teno-Inarijoen paikkakuntalaisten lohenkalastusta käsittelevässä erillisessä julkaisussa (osa IV) on kuitenkin mukana myös perintökalastajien pyyntitapaokohtaiset lohisaaliit vuoteen 2016 asti. Vuodesta 2017 lähtien kaikkien ulkopaikkakuntalaisten kiinteistönomistajien lohisaaliit Teno-Inarijoesta tilastoituvat osana kalastusmatkailijoiden vapasaalista tai mahdollisesti omana lohisaaliinaan.

Raportin tekstissä ei erikseen mainita aiheeseen liittyvää lainsäädäntöä tai aiempia vuosijulkaisuja, mutta viitteisiin on liitetty oleellisia tietolähteitä.

2. Saalisarvioinnin perusteina luvat ja tiedustelut

2.1. Kalastusluvut

Taulukko 1. Teno-Inarijoen ulkopaikkakuntalaiset ”perintökalastajat” (luvut), kalastaneet ja tiedusteluun vastanneet ruokakunnat sekä vastausten kattavuudet (%) vuosina 1983–2016. *The number of non-local licenses, fishers, fishing families with inherited fishing rights in the River Teno-Inarijoki mainstream in years 1983–2016.*

	kalastajat/luvut fishers/licenses	ruokakunnat families	vastanneet ruokakunnat families giving reports	kattavuus ruokakunnista/luvista % coverage of families/licenses
1983	55		5	
1984	75		14	
1985	107	55	18	33/19
1986	123	87	22	25/18
1987	160	111	35	31/22
1988	153	104	35	34/23
1989	165	124	43	35/26
1990	35	29	11	38/31
1991	69	63	20	32/29
1992	54	49	25	51/46
1993	68	55	28	51/41
1994	43	39	18	46/42
1995	45	41	17	41/38
1996	41	35	13	37/32
1997	38	33	20	61/53
1998	42	38	20	53/48
1999	23	21	13	62/56
2000	19	18	12	66/63
2001	23	22	16	73/69
2002	30	27	13	48/43
2003	38	37	23	62/60
2004	30	26	17	65/57
2005	25	25	20	80
2006	43	36	22	61/51
2007	36	34	26	76/72
2008	30	27	20	74/67
2009	32	32	22	69
2010	35	31	26	84/74
2011	33	33	24	73
2012	34	33	31	94/91
2013	41	38	36	95/88
2014	35	34	31	91/88
2015	44	42	36	86/82
2016	32	31	30	97/94

Vuosina 1983–1984 Teno-Inarijoen ulkopaikalliset ”perintökalastajat” lunastivat kalastuslupia maltillisesti. Kalastusmahdollisuuden tullessa kalastajien yleisempään tietouteen ja kausiluvan ollessa edullinen, sitä lunastettiin innokkaasti vuosina 1985–1989. Kun vuonna 1989 tarkennettiin, ettei lupa oikeuttanut vapapyyntiin, lupamäärät vähenivät noin 35 lupaan/kalastuskausi (taulukko 1).

Suuret kalastajamäärät 1980-luvulla selittyvät sillä, että yksittäiseen ruokakuntaan oli lunastettu useita kalastuslupia. Lupia oli lunastanut myös varsinaisten perillisten sijasta tai lisäksi heidän puolisonsa. Kun Tenon sääntöön liitettiin vuonna 1989 maininta ”suora perintö” kalastusluvan myynnissä huomioitiin entistä tarkemmin kalastajan identiteetti, perintökaari ja se, että perintö oli todellinen eikä ennakkoperintö. Kalastajan saamelaisella tai suomalaisella statuksella ei ollut merkitystä, koska identiteetti ei ollut kalastusoikeuden käytön edellytyksenä. Perikuntien yhteisomistuksessa olevien tilojen oikeuksilla saattoi kalastaa useita ulkopaikkakuntalaisia perillisiä, kukin omasta ruokakunnastaan. Jakamattomien perintötilojen ja/tai yhteisomistuksessa olevien kiinteistöjen määrä ja niihin sidoksissa oleva kalastusosakkuuden määrä oli huomattava.

2.2. Saalistiedustelut

Vuosittaiset saalistiedustelut lähetettiin postitse ruokakuntakohtaisesti. 2010-luvulla kalastajia haastateltiin puhelimitse. Tiedustelulomake oli kysymysasettelultaan sama kuin paikallisille kalastajille. Postitiedustelujen kattavuus ja vastausaktiivisuus jäi 1980-luvulla alhaiseksi mm. seuraavista syistä:

- kalastusluvasta puuttui kalastajan osoite kokonaan tai se oli ”kesäosoite”, Tenojokivarren syntymäkodin osoite, joten tiedustelu ei tavoittanut kalastajaa syksyllä
- osa kalastajista oli lunastanut edullisen kausiluvan vain ”varalta”, jos sattuisi osallistumaan lohensoutuun esimerkiksi sukulaisten kaveriksi
- saaliittomuutta tai kalastamattomuutta ei yleensä ilmoitettu

Kalastajille lähetetyt saalistiedustelut otsikoitiin myöhemmin Tenojoen kalastuskyselyiksi, joissa yritettiin edelleen tähdentää, että saalisilmoitus on tärkeä palauttaa, vaikkei lohisaalista saanutkaan. Vastausaktiivisuutta pyrittiin lisäämään kysymällä kalastajilta myös yleistietoja kalastuskaudesta, lohikannoista ja Teno-Inarijoen lohienkalastuksen henkilökohtaisesta merkityksestä. Puhelinhaastatteluilla lisättiin kattavuutta ja ne vähensivät saalisarvioinnin tarvetta (kuvat 1 ja 2).

2.3. Lohisaaliin arviointi

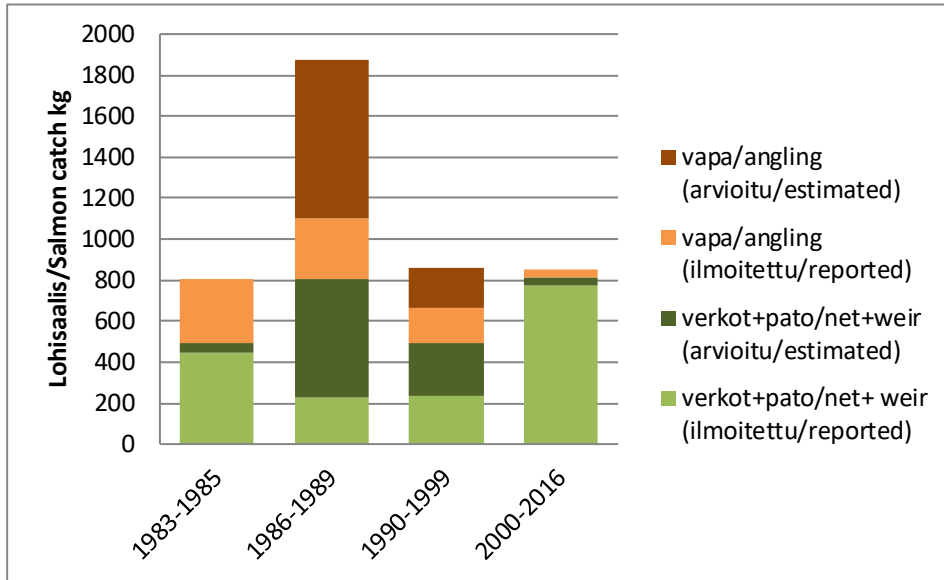
Lohisaaliit arvioitiin lupa- tai ruokakuntakohtaisesti. 1990-luvulta alkaen saalisarviointi oli käytännössä kalastajakohtaista, koska samaan ruokakuntaan lunastettujen rinnakkaislupien määrä väheni. Kalastajien ilmoittamat ja arvioidut lohisaaliit ilmenevät taulukosta (2) ja kuvasta (1). Vuosittainen saalisarviointi tehtiin seuraavasti:

- Vuosina 1983–1985 ilmoitettu lohisaalis on lähes sama kuin tilastoitu lohisaalis.
- Vuosina 1986–1989 ilmoitettu lohisaalis suhteutettiin luvan lunastaneiden ruokakuntien määriin. Edullisia kausilupia oli usein lunastettu vain ”varalta” eikä todellisesta pyyntipaineesta saatu tarkempaa tietoa. Tilastoitu saalis on yliarvioitu.
- Vuosina 1990–1999 ilmoitettu lohisaalis suhteutettiin kalastajien (lupien) määrään. Verkko-pyyntin toteutumisesta ei saatu kattavaa tietoa, koska pyynti oli satunnaista tai sitä harjoitettiin paikallisten sukulaisten kanssa yhteispyyntinä. Tilastoitu saalis on yliarvioitu.
- 2000–2016 ilmoitettu lohisaalis suhteutettiin kalastajien (lupien) määrään ja kalastuksen valvonnalta saatuun tietoon kalastajien omasta pyynnistä tai osallisuudesta yhteispyyntiin. Tilastoitu lohisaalis voi olla hieman aliarvioitu, vaikka ”perintökalastajan” saalisilmoituksen puuttuessa yhteispyynnin saalistietoa saatiin paikkakuntalaisen kalastuskaverin ilmoituksesta.

Taulukko 2. Teno-Inarijoen ulkopaikkakuntalaisten ”perintökalastajien” ilmoittama lohisaaalis (kg), tilastoitu lohisaaalis (kg) ja arvioitu lohisaaalisuus (%) vuosina 1983–2016. *Reported and total salmon catches (kg) of the non-local fishers with inherited fishing rights in the River Teno-Inarijoki mainstream in years 1983–2016.*

	ilmoitettu lohisaaalis kg reported salmon catch kg	tilastoitu saalis kg total salmon catch kg	saalisarvion %-osuus estimated salmon catch (%)
1983	225	250	10
1984	955	970	1
1985	1085	1190	9
1986	490	1945	75
1987	580	2160	73
1988	500	1585	68
1989	540	1825	70
1990	255	885	71
1991	290	965	70
1992	600	1155	48
1993	290	595	51
1994	110	310	64
1995	260	680	62
1996	305	490	38
1997	620	1105	44
1998	910	1605	43
1999	460	805	43
2000	445	515	14
2001	845	845	0
2002	735	735	0
2003	1065	1075	1
2004	655	655	0
2005	475	490	3
2006	650	650	0
2007	770	780	1
2008	685	690	1
2009	545	610	10
2010	720	790	9
2011	690	690	0
2012	815	870	6
2013	930	930	0
2014	1475	1585	7
2015	1365	1590	14
2016	1015	1015	0
keskim.		970	

Vuosina 1986–1999 jouduttiin kalastusoikeutta perineiden ulkopaikkakuntalaisten saalistilastoinnissa mittavaan arviointiin, koska kalastuslupia oli lunastettu muita vuosia enemmän eivätkä kalastajat vastanneet tiedusteluihin (kuva 1). Vastaamattomuuteen liittyi mahdollisesti useat ”nollasaaliit”, ”kalastamattomuus” ja ”tietoinen ilmoittamattomuus”, jos kalastustapa oli säästösten vastaisesti vapapyyntiä. Tutkimuksellisin keinoin ei ollut perusteita raportoinnin luotettavuuteen, mikä johti todennäköisesti lohisaaliiden yliarviointiin.

Kuva 1. Perintöoikeudella kalastaneiden ulkopaikkakuntalaisten ilmoittamat ja arvioidut lohisaaliit (kg) vapa- ja verkkopyyntitavoilla Teno-Inarjossa eri vuosijaksoina. *Reported and estimated salmon catches (kg) of the non-local fishers with inherited fishing rights in the River Teno-Inarjoki mainstream in different periods.*

Saalistilastoinnin epävarmuutta lisäsivät myös seuraavat tekijät:

- ”perintökalastajan” lupaa ei muistettu lunastaa erikseen Suomen puoleiseen verkkopyyntiin, jos kalastaja asui Tenojokivarressa Norjan puolella, kuten Tanan tai Karasjoen kunnissa ja lunasti Norjasta paikallisen vapaluvan
- sallittujen pyyntitapojen tarkentaminen vähensi huomattavasti ”perintökalastajien” määrää aiheuttaen myös sen, että muutamat heistä lunastivat paikkakuntalaisen kalastusoikeudellisen luvan, jolloin saalis tilastoitiin eri kalastajaryhmälle
- tutkimuslaitoksella (RKTL) ei ollut keinoja velvoittaa kalastajia vastaamaan saalistiedusteluihin

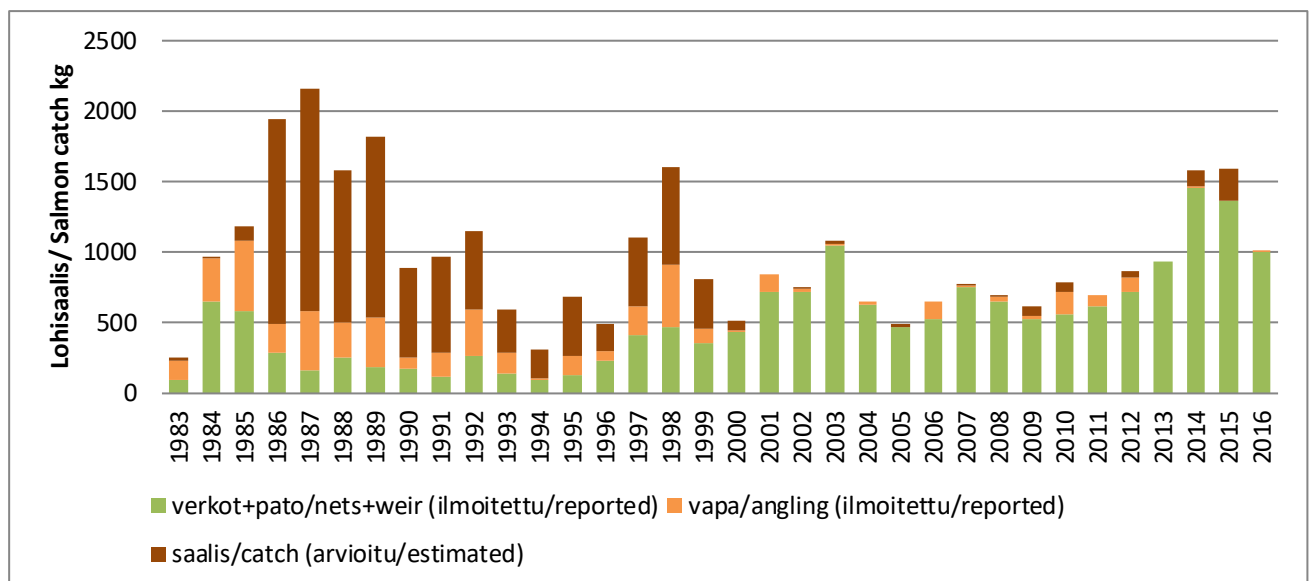
3. Lohisaalis

3.1. Vapasaaliista säädösten mukaiseen verkkopyyntisaaliiseen

Vuosina 1983–1999 ulkopaikkakuntalaisten perintöoikeudella kalastavien vapasaaliin osuus ilmoitettua ja tilastoidusta lohisaaliista oli huomattava, vaikka vapapyynnin ei katsottu kuuluvan kalastajaryhmän perintöön sisältyvään kalastusoikeuteen. Kalastajat ilmoittivat saaneensa keskimäärin 270 kiloa lohta verkkopyynnillä ja 230 kiloa vapapyynnillä.

Vuoteen 2000 mennessä säädökset olivat selkiytyneet useimmille kalastajille. Vuosina 2000–2016 ulkopaikkakuntalaiset perilliset saivat vuosittain keskimäärin 810 kiloa lohta verkkopyynneillä ja 45 kiloa vavalla (kuva 2). Viimeisinä tutkimusvuosina perintökalaajat ilmoittivat Tenojoesta vain satunnaisia vapasaaliita, jotka saatiin ehkä kalastusmatkailijan statuksella, erillisillä vapakalastuksen vuorokausiluvulla. Paikallisilla asukkailla, esimerkiksi isovanhemmilla oli mahdollista antaa ulkopaikkakuntalaisille lapsenlapsilleen lohensoutuun liittyvää omakohtaista tieto-taitoa, koska vuodesta 2007 lähtien sai lunastaa lapsille/nuorille tarkoitettuja edullisia viikkolupia.

Perintönä Teno-Inarijoen kalastusoikeuden saaneiden ulkopaikkakuntalaisten kalastajien pitkän seuranta-ajan tilastoidut lohisaaliit eivät ole vuosittain vertailukelpoisia. Ajoittaiset säädöstarkistukset mm. sallittujen pyydysten käyttömahdollisuudesta ja -oikeudesta sekä yleisemmin tapakulttuurimuutokset vaikuttivat monimuotoisesti lohienkalastukseen. Taustatekijöiden kokonaisvaikutusta ei pystytty hahmottamaan. Esimerkiksi perintöoikeudella kalastaneiden tilastoidussa lohisaalissa ei havaittu samanlaista vaihtelua hyvinä ja huonoina saalisvuosina kuin paikallisten verkkopyydyksiä käyttäneiden lohisaaliissa. Olisiko syynä se, että työsidonnaisina ja kauempana asuvina ulkopaikallisilla perillisillä ei ollut mahdollisuutta aktivoitua nopeasti esim. alkukesän kulkutuskalastukseen 2000-luvun alussa? Erittäin hyvät lohivuodet 1990-luvun alussa eivät myöskään näkyneet ulkopaikallisten lohisaaliissa.

Kuva 2. Perintöoikeudella kalastaneiden ulkopaikkakuntalaisten ilmoittamat lohisaaliit vapa- tai verkkopyyntitavoilla (kulkutus, seisova verkko, pato, nuotta) sekä arvioidut lohisaaliit (kg) Teno-Inarijoessa vuosina 1983–2016. *Reported and estimated salmon catches (kg) of the non-local fishers with inherited fishing rights in the River Teno-Inarijoki mainstream in years 1983–2016.*

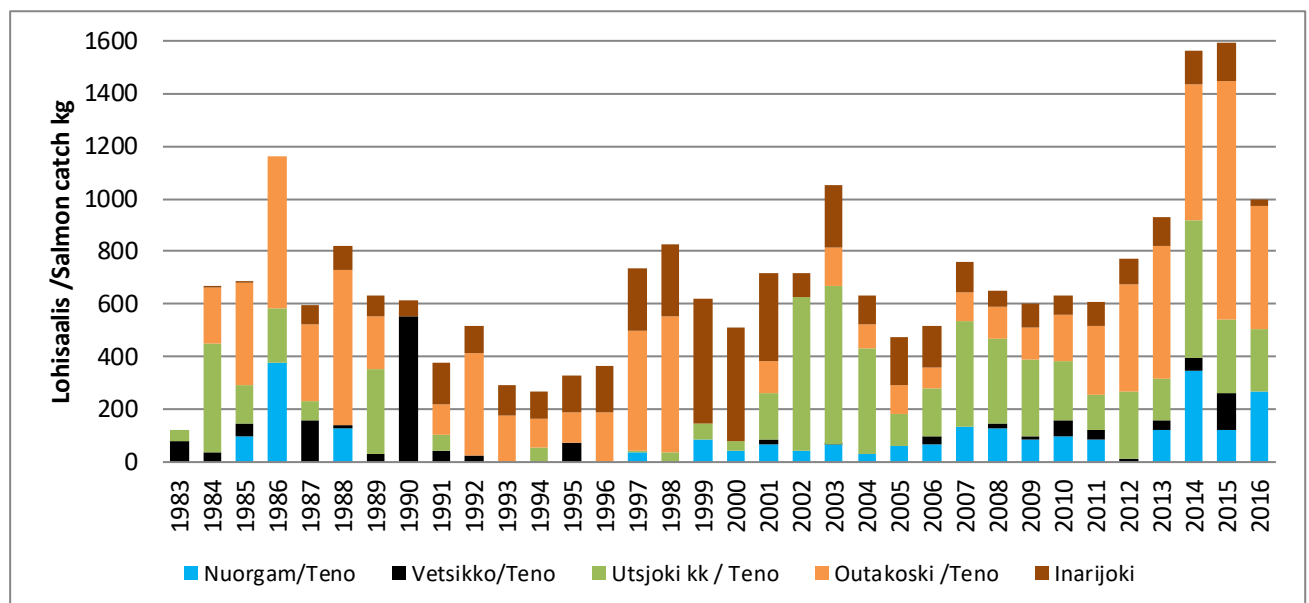
3.2. Lohisaaliit kalastusalueittain

Perinnöksi kalastusoikeuden saaneiden kalastajien lohisaaliit koostettiin Tenojoen pääuomassa lohkokunnittain. Vähäisten kalastajamäärien vuoksi Inarijoki tilastoitiin kokonaisuutena ja samasta syystä eri verkkopyynneillä saadut saaliit esitetään yhtenä kokonaisuutena, vaikkakin ne arvioitiin pyyntitavoittain eri lohkokunnissa. Vuoteen 2000 asti ulkopaikkakuntalaisten perillisten alueellinen saalisjakauma vaihteli, mikä johtui esimerkiksi siitä, että satunnaisesti paikkakuntalaisia muutti talveksi muualle Suomeen ja palasi kesäaikana perillisinä Tenojokivarteen (kuva 3, taulukko 3). Luotettavimmat alueelliset lohisaaliit saatiin vasta vuosina 2000–2016.

Outakosken lohkokunnassa oli eniten perintökalastuslupan lunastaneita, aktiivisia kalastajia, jotka kalastivat myös itsellisesti lohiverkoilla. Patokalastusta harjoitettiin yleisimmin paikkakuntalaisen isän, veljesten tai samaan perhekuuntaan kuuluvan toisen ulkopaikkakuntalaisen sisaruksen kanssa yhteispyyntinä. Outakosken lohkokunnan alueella kulkutussaaliit olivat satunnaisia vuoteen 2004 asti, minkä jälkeen ko. kalastustapa hieman yleistyi, mutta lohisaaliit pysyivät pieninä.

Inarijoessa kalasti vuosittain ”tunnollisesti” muutamia ruokakuntia, enimmäkseen perinteen velvoittamana kuin saalista tavoitellen? Koska tarkkoja verkkopyyntipaikkoja ei pystytty selvittämään, lohisaaliiden paikottuminen Inarijokeen voi olla virheellinen. Muutamina vuosina Inarjoen alueelle ilmoitettiin myös vähäisiä pato- ja nuottasaaliita, molempia pyyntejä harjoitettiin yhdessä paikallisten kanssa.

Utsjoen kirkonkylän lohkokunnan alueella perintökalastajat saivat eniten kulkutuslohisaalista. Kulkutuskavereina olivat paikkakuntalaiset tai toiset ulkopaikkakuntalaiset veljekset, joten saalis oli yhteis-saalista. Seisovalla lohiverkolla tai padolla pyydettiin lähes poikkeuksetta yhdessä paikkakuntalaisten kanssa. Vetsikon ja Nuorgamin lohkokunnissa oli harvoja ja/tai satunnaisesti perintöoikeudella kalastaneita. Näissä lohkokunnissa perintöoikeudellisten lohisaalista saatiin kulkuttamalla tai seisovilla lohiverkoilla, pyyntitavan vaihdelta vuosittain.

Kuva 3. Perintöoikeudella kalastaneiden ulkopaikkakuntalaisten verkkopyyntisaalis (kulkutus+ pato+ seisova lohiverkko+ nuotta) Tenojoen pääuomassa lohkokunnittain ja Inarijoessa vuosina 1983–2016. *Salmon catches (kg) of the non-local fishers with inherited netfishing rights in different administrative areas (Nuorgam, Vetsikko, Utsjoki kk, Outakoski) in the River Teno-Inarijoki mainstream in years 1983–2016.*

Taulukko 3. Perintöoikeudella kalastaneiden ulkopaikkakuntalaisten vapa- ja verkkopyyntien (kulutus+ pato+ seisova lohiverkko+nuotta) lohisaaliit (kg) lohkokunnittain Tenojoesta ja Inarijoesta vuosina 1983–2016.

Lohkokunnat: N= Nuorgam, V= Vetsikko, Ukk = Utsjoen kirkonkylä, O= Outakoski

O+Inari / Inarijoki = Inarijoki kokonaisuutena, lohkokuntajakoa huomioimatta

Salmon catches (kg) of the non-local fishers with inherited fishing rights in different administrative areas (Nuorgam, Vetsikko, Utsjoki kk, Outakoski) in the River Teno-Inarijoki mainstream in years 1983-2016.

	N Teno	V Teno	U kk Teno	O Teno	O+Inari Inarijoki	verkkopyyntisaaliit net+weir catches	vapasaaliit angling catch	YHTEENSÄ total
1983	0	79	41	0	0	120	130	250
1984	0	40	411	209	5	665	305	970
1985	100	48	143	390	4	685	505	1190
1986	378	0	209	573	0	1160	785	1945
1987	0	156	74	294	71	595	1565	2160
1988	127	16	0	588	89	820	765	1585
1989	0	30	321	203	81	635	1190	1825
1990	0	552	0	0	63	615	270	885
1991	0	46	60	116	153	375	590	965
1992	0	23	0	393	104	520	635	1155
1993	0	0	0	175	115	290	305	595
1994	0	0	53	109	108	270	40	310
1995	0	72	0	116	142	330	350	680
1996	0	0	0	190	175	365	125	490
1997	36	0	9	455	235	735	370	1105
1998	0	0	40	515	270	825	780	1605
1999	87	0	58	0	475	620	185	805
2000	41	0	39	0	430	510	5	515
2001	70	18	172	125	335	720	125	845
2002	44	0	581	0	90	715	20	735
2003	65	4	603	140	243	1055	20	1075
2004	30	0	404	92	104	630	25	655
2005	60	0	125	110	180	475	15	490
2006	66	32	180	81	161	520	130	650
2007	133	0	402	107	118	760	20	780
2008	128	20	321	122	59	650	40	690
2009	86	12	290	125	87	600	10	610
2010	94	66	221	178	70	630	160	790
2011	88	33	135	264	90	610	80	690
2012	0	12	255	410	98	775	95	870
2013	123	35	160	505	107	930	0	930
2014	350	43	528	511	131	1565	20	1585
2015	120	140	280	907	143	1590	0	1590
2016	270	0	237	468	25	1000	15	1015
keskim.						690	280	970

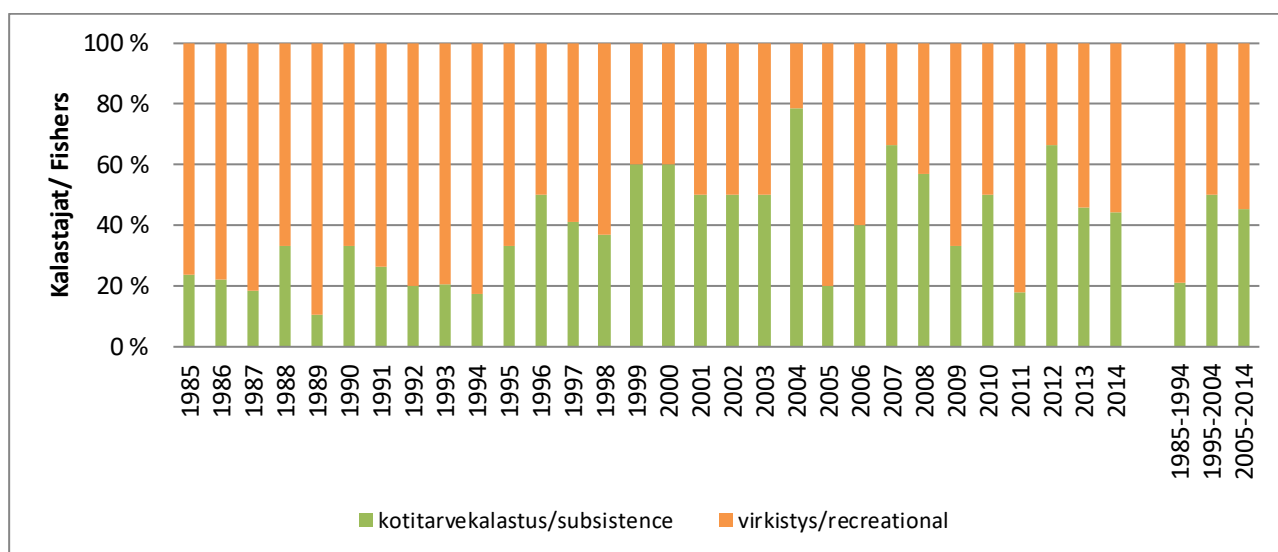
4. Lohenkalastuksen luonne ja merkitys

Paikkakunnalta muuttaneet kalastajat olivat 1980-luvulla halunneet edullista kalastusmahdollisuutta nimenomaan vapakalastukseen, jota olisi voinut harjoittaa vapaammin ja ehkä jakaa taitoja myös omille lapsilleen. Kalastus perintöoikeudella muotoutui kuitenkin toisin. Verkkopyynnit, jotka vaativat jatkuvaa pyydyshuoltoa ja pakollista seurantaa eivät houkuttaneet kuin muutamia ulkopaikkakuntalaisia perillisiä. Perintökalaajista vakiintui 30 vuoden aikana vain muutamien kymmenien pyytäjien ryhmä, jotka olivat saaneet Teno-Inarijoen kalastustaitonsa nuorena ja elvyttivät sitä omaksi ilokseen tai kotitarpeekseen vuoteen 2017 asti. Vielä 1990-luvulla kalastuslupa lunastettiin vain sen edullisuuden tai tradition vuoksi eikä kaikkien luvanlunastaneiden kalastus todentunut lainkaan.

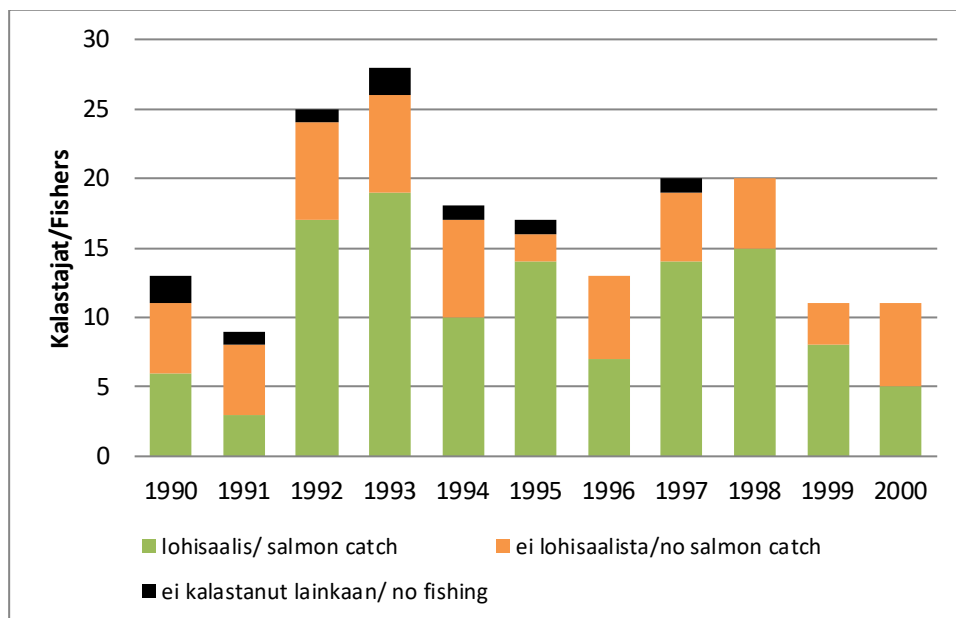
Perinteisten verkkopyyntitapojen taitajat olivat enimmäkseen miehiä, koska pyyntitavat vaativat fyysisiä ominaisuuksia. Naisten osuus perintöluvan lunastaneissa oli 30 % (v. 1996), 28 % (v. 2013) ja 21 % (v. 2016). Luvan lunastaneet naiset olivat todennäköisesti vain avustamassa paikkakuntalaisia verkkopyytäjiä, koska Tenojoen kalastusvalvonnan pyydyskartoituksissa ei nimetty ainuttakaan ulkopaikkakuntalaista naista itsenäisenä verkkokalastajana.

Vuosina 1985–2014 kalastajilta tiedusteltiin lohenkalastuksensa luonnetta. 1980-luvulla muutamat kalastajat ilmoittivat myyneensä lohta satunnaisesti, mutta yleisemmin lohi käytettiin oman ruokatalouden tarpeeseen tai omaksi henkilökohtaiseksi virkistykseksi (kuva 4). Vuosina 1985–1994 lohenkalastus ilmaistiin ensisijaisesti virkistykseksi. Vuodesta 1995 lähtien perilliset kuvasivat lohenkalastuksensa aiempaa useammin ruokataloutta tukevaksi kotitarvekalastukseksi, mitä tukee mielikuva, että ikääntyvällä kalastajaryhmällä oli vapakalastajaa, kalastusmatkailijaa vahvemmat kulttuurisidokset Tenojokivarteen. Tenon lohi koettiin tärkeäksi perinneruoka-aineeksi tai muuksi kytkennäksi kalastettaessa tai loimutettaessa lohta yhdessä paikallisten sukulaisten kanssa.

Lohenkalastuksen luonne saattoi muuttua myös, jos yrityksestä huolimatta kalastus ei ollut tuloksellista, saalista ei saatu. Seurantavuosina 1990–2000 kalastustiedusteluun vastanneista kalastajista enemmistö, noin 60 % sai lohisaalista (kuva 5).

Kuva 4. Perintöoikeudella kalastaneiden ulkopaikkakuntalaisten lohenkalastuksen luonne Teno-Inarijoessa vuosina 1985–2014. *The character of Teno salmon fishery of non-local fishers with inherited fishing rights in years 1985–2014.*

Kuva 5. Perinnöksi kalastusoikeuden saaneiden ulkopaikkakuntalaisten kalastajien ilmoitus toteutuneesta lohisaaliista Teno-Inarijoen saalistiedusteluissa vuosina 1990–2000. *The number non-local fishers reported some salmon catch, no salmon catch or no fishing in years 1990–2000.*

Ulkopaikkakuntalaisten perintöoikeudellisten kalastajien pyydyskohtaisia lohisaaliita käsitellään osana yhteispyyntiä Teno-Inarijoen paikkakuntalaisten lohisaalisraportissa (osa IV).

Etäämmällä asuvat ulkopaikkakuntalaiset perilliset osallistuivat alkukesän lohienkalastukseen vain, jos vuosiloma-aika tai eläköityminen sen mahdollisti. Tuolloin perillisten kalastus saattoi olla hetkellisesti tehokkaampaa kuin paikalliskalastajalla. 2010-luvulla noin 60–75 % perillisten kalastusluvista oli lunnastettu ennen kesäkuun puoliväliä, mikä osoitti intoa joko kulkutukseen tai oman tenonveneen huoltotarpeeseen, tervaukseen.

Kalastustraditiolla voi olettaa olleen merkittävä sosiaalinen ja kulttuurinen arvo, kun verkkopyyntitavoilla kalastettiin yhdessä paikallisten sukulaisten kanssa. Etenkin viimeisinä tutkimusvuosina myös paikalliskalastaja saattoi tarvita ja saada avustavia ”väärtejä” ulkopaikkakuntalaisista veljeksistään, jotta verkko- tai patopyynti olisi mahdollistunut. Jos yhdessä kalastettiin, saalismäärä puolitettiin tai ehkä Tenojokivarren ikääntyneelle sukulaiselle jätettiin isompi saalisosuus.

Verkko- ja patopyyntiperinteen sanotaan kadonneen nyt yhdessä sukupolvessa, kun vuoden 2017 Tenon kalastussäännössä poistettiin Utsjoella syntyneiden, paikkakunnalta muuttaneiden peritty verkkopyyntimahdollisuus. Verkkopyydysten käyttö on kuitenkin edelleen mahdollista, jos kalastaja muuttaa pysyvästi Utsjoelle (tai Inariin, asuen myös vakituisesti Inarijokivarressa) edellyttäen, että hän omistaa ”kyseiseen kalastukseen (=kudottujen pyydysten, kulkutusverkkojen, seisovien verkkojen ja padon kalastukseen) oikeutetun sellaisen kalastusoikeuden omistavan kiinteistön”. Teno-Inarijoen verkkopyyntioikeutta voi käyttää kiinteistönsä saannosta riippumatta, jos täyttää vakituisesti asuvan paikkakuntalaisuuden ehdot, tietää vahvistetut, perinteiset patopyyntipaikat, osaa rakentaa padon tai valmistaa kulkutusverkot Tenon lohivesille. Paluumuuttajien tai uudisasukkaiden omistama kiinteistökohtainen kalastusoikeus ei todennäköisesti konkretisoidu mahdollisuutta todemmaksi, todelliseksi lohienkalastukseksi eri verkkopyyntitavoilla.

5. Perillisten oheisoikeuksia lohenkalastuksessa

Vaikka aiempina vuosina Teno-Inarijoen rajajokialueella ulkopaikkakuntalaisten perillisten vapakalastusmahdollisuus olikin evätty, niin kalastusoikeudellisten kiinteistöjen puitteissa he saivat seuraavia etuuksia:

- verkkopyynteihin oikeuttava kalastuslupa oli edullinen kausilupa, hinnaltaan sama kuin paikkakuntalaisen lupa (vuonna 2016: 5 €)
- jakamattoman yhteisomisteisen kiinteistön/tilan osuudella saattoivat kaikki perilliset kalastaa tasavertaisesti
- kaikilla ulkopaikkakuntalaisilla perillisillä oli mahdollista rekisteröidä Tenojoen kalastuksessa käytettävä vene (jakamattoman perikunnan kiinteistön osalta enimmillään 3 venettä/tila)
- kaikilla kalastusoikeudellisten kiinteistöjen ulkopaikkakuntalaisilla osakkailla oli oikeus Tenojoen vuotuisen lupatulopalautukseen kiinteistöjensä osuusluvun mukaisesti

Lisäksi Suomen kansallisen kalastuslain puitteissa Tenojoen sivujokien yksityisvesialueille, kuten Vetsikkojokeen, Utsjoen pääuomaan, Tsarssejokeen ja Kevojokeen kaikki ulkopaikkakuntalaiset osakkaat saivat ostaa kiinteistökohtaisia, osakkuuteen suhteutettuja vapalupia tilojen saantotavoista (perintö, ennakkoperintö, lahja, kauppa) riippumatta. Vetsikon ja Utsjoen kirkonkylän osakaskunnat myönsivät vapakalastuslupia pyydysyksikköjärjestelmänsä mukaisesti, joten kiinteistökohtaisesti saattoi olla mahdollisuus lunastaa useita vapakausilupia tai vain muutamia vapakalastustunteja. Ulkopaikkakuntalainen osakas on voinut myös vuokrata tai luovuttaa vapaasti kalastusoikeuttaan sivujokialueiden vapakalastukseen. Tenojoen pääuoman alueelle ulkopaikkakuntalainen osakas on vain yksittäistapauksessa luovuttanut kiinteistönsä kalastusoikeutta mm. perinnöksi kalastusoikeuden saaneelle henkilölle, joka katsoi tarvitsevansa lisäosakkuutta lohiverkkopyydyksen käyttöön.

Kiitokset

Vuoteen 2017 asti Teno-Inarijoen saalistilastot tehtiin pääasiassa kalastajien antamista saalistiedoista, joten lämpimän kiitoksen ansaitsevat henkilöt, jotka tuskastumatta antoivat vuosittaisia pyyntitietoja, vaikka ilmoittamiseen ei ollutkaan velvoitetta.

Useina vuosina lohisaalisseurannan kalastuslupien selvittelyyn, tiedustelujen postitukseen ja palautusten koostamiseen osallistuivat jo eläköityneet tutkimussihteerit Pirkko Kärki ja tutkimusmestari Jorma Ollila, kiitokset heille utterasta työstään. Vuosien varrella Teno-Näätämöjoen projektipäälliköinä ovat kirjoittajan lisäksi olleet Eero Niemelä, Jaakko Erkinaro ja Panu Orell, joista ensin mainitulta kirjoittaja on eniten saanut kalastuksellista ja hallinnollista taustatietoa tähän raporttiin.

Viitteet

- Länsman, M. 1999. Lohen etu ja oikeus – Tenojoen lohenkalastajat ja kalastuksen järjestäminen Suomessa vuonna 1998. Kala- ja riistaraportteja 169. 22s.
- Länsman, M. 2012. Tenojoen lohenkalastuksen omistajat. Maanomistuksellinen osakkuus Suomen puolella. RKTL:n työraportteja 7. 29 s.
- Länsman, M. 2014. Lohenkalastus Vetsikon lohkokunnassa korvauslain näkökulmasta. RKTL:n työraportteja 42. 41 s.
- Länsman, M., Kuusela, J., Ollila, J. & Johansen, N. 2014. Tenojoen kalastus- ja saalistilastoinnin vertailua Suomessa ja Norjassa 2013. RKTL:n työraportteja 40. 29 s.
- Länsman, M., Kuusela, J., Orell, P. & Johansen, N. 2017. Tenojoen vesistöalueen kalastus- ja saalistilastot 2014–2016. Katsaus tilastolliseen vuosiseurantaan. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 64. 18 s.
- Niemelä, E., Moen, K., Kärki, P. & Länsman, M. 1996. Tenojoen vesistöalueen kalastus- ja saalistilastot vuodesta 1972 vuoteen 1995 Suomessa ja Norjassa. Kala- ja riistaraportteja 60. 4 s + taulukot.
- Maa- ja metsätalousministeriön kirje 1981. Tenojoen kalastuspiirin kalastussopimuksen ja -säännön muuttamistarve.
- Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen lausunto (436/80) 5.1.1979 solmitun Tenojoen kalastussäännön vaikutuksesta kalastusoikeuden omaavien ulkopaikkakuntalaisten kalastukseen. 12 s.

Tenojoen kalastussäädöksiä:

- Suomen Tasavallan Hallituksen ja Norjan kuningaskunnan Hallituksen välinen SOPIMUS Tenojoen kalastuspiirin yhteisestä kalastussäännöstä (SopS 20/1979)
- Suomen Tasavallan Hallituksen ja Norjan kuningaskunnan Hallituksen välinen SOPIMUS Tenojoen kalastuspiirin yhteisestä kalastussäännöstä (SopS 66/1982)
- Suomen Tasavallan Hallituksen ja Norjan kuningaskunnan Hallituksen välinen SOPIMUS Tenojoen kalastuspiirin yhteisestä kalastussäännöstä (SopS 94/1989)

Laki kalastuksesta Tenojoen vesistössä Norjan kanssa tehdyn sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja soveltamisesta (Sops 41/2017)

Asetus (42/2017) kalastuksesta Tenojoen vesistössä Norjan kanssa tehdyn sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja soveltamisesta annetun lain voimaantulosta.

luke.fi

Luonnonvarakeskus
Latokartanonkaari 9
00790 Helsinki
puh. 029 532 6000